

עין חצבה: תמר המקראית

הצעות לסיור באתר

יאיר גלעדי

עין

חצבה הוא האתר הארכאולוגי החשוב ביותר בתחומי הערבה התיכונה.* האתר גדול ומעניין, ולא זכה עד כה להתייחסות הראויה לו. המנהלה לפיתוח הנגב מימנה את החפירות ואת פעולות השימור הנרחבות שנעשו באתר. אחזקת האתר נעשית במימון העמותה האמריקנית "השושנה הפורחת" (BLOSSOMING ROSE) ולפיכך הרשויות לא הפכו אותו לאתר בתשלום והמטיילים יכולים ליהנות ממנו ללא חסרון כיס.

באתר נתגלו ממצאים מתקופות רבות, חלקם מתקופות עתיקות ביותר, חלקם מהתקופות הקלסיות וחלקם מתקופות מאוחרות ואינם עתיקות. במקום שרידים ישראלים עתיקים שזוהו כשרידיה של תמר המקראית, שרידים אדומיים, שרידים נבטיים ומתחם רומי שנקרא תמרה הרומית.

* תוצאות החפירות הארכאולוגיות באתר פורסמו בקטלוג "בדרך לאדום" שהפיק מוזיאון ישראל, במאמר מקיף ב"קדמוניות" (חוברת 112, 1996) ובדפדפת שפרסמו רשות העתיקות והמנהלה לפיתוח התיירות בנגב לרגל פתיחת האתר ב-1995. כמו כן הופיע פרסום ב"חדשות ארכאולוגיות" של רשות העתיקות ופורסמו מאמרים באנגלית ובצרפתית. את המאמרים כתבו רודולף כהן ויגאל ישראל, מנהלי החפירות האחרונות שנערכו באתר.

בתקופה הערבית נקרא המקום עין חוצוב. גם הבריטים בתקופת שלטונם הקצרה בארץ ישראל השאירו חותם באתר, וגם צה"ל ואחריה תושבי יישוב אזרחי.

הממצאים הארכאולוגיים החשובים שנתגלו באתר, רופאו והוגדרו מבחינת זמן ותרבות וסיפקו מידע רב על האתר. אולם, כמו שמקובל באתרים ארכאולוגיים רבים, המוצגים אינם משולבים באתר. ועוד: יש לזכור כי לא תמיד הממצאים הארכאולוגיים ששרדו מתקופה מסוימת משקפים את חשיבותה. שרידי התקופה הנבטית, למשל, כמעט לא מורגשים באתר, שהיה חשוב ומרכזי בתקופה זו. דבר חשוב נוסף למדריך באתר – בעוד שבאתרים שהוכשרו לקליטת קהל, מוצגים בדרך כלל תמונות ושרטוטים במקום שנתגלו הממצאים, כאן, הצגת הממצאים מוטלת על המדריך ורצוי להצטייד מראש באמצעי עזר להדגמה.

בעבודתנו בבית ספר שדה חצבה השקענו מחשבה רבה איך להתגבר על קשיים אלה ואיך להדריך באתר בדרכים שונות ומגוונות המתאימות לסוגי קהל שונים: מבוגרים, משפחות ותלמידים.

האתר

האתר עין חצבה (עין חוצוב בשמו הערבי), שוכן סביב אחד המעינות השופעים בערבה (נ"צ 1734/0242). שפיעתו של המעיין נפגעה עקב הירידה במפלס מי התהום שנגרמה בשל השאיבה הנמרצת בערבה. כל עוד שפעו מי המעיין הקיפה אותו צמחייה צפופה, ממנה שרד עץ השיוף המפורסם בגודלו ובגילו המופלג ומושקה כיום על-ידי טפטפות המונעות את התייבשותו. כדי להגיע לאתר יש לנסוע על כביש הערבה. כ-27 ק"מ מדרום לצומת הערבה (לבאים מדרום כ-4 ק"מ צפונית ממסעף חצבה), יש לפנות מערבה לכיוון מעלה עקרבס ולאחר כמה מאות מטרים לפנות שמאלה לאתר הארכאולוגי על פי השילוט.

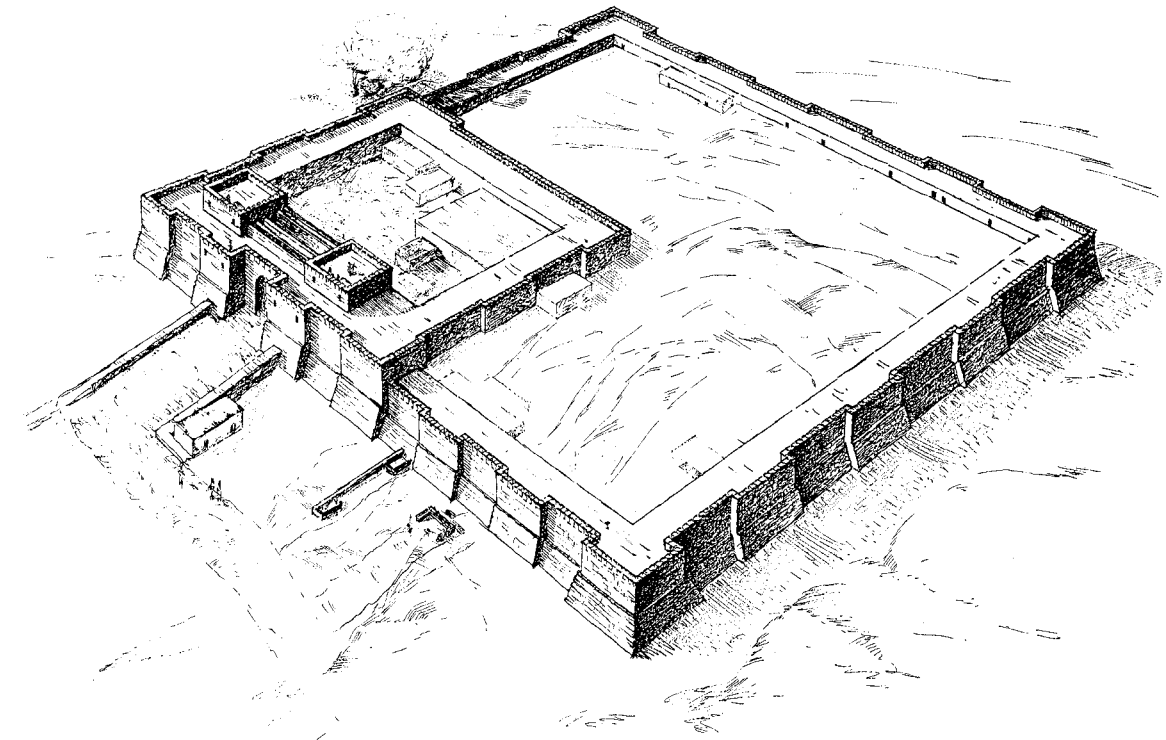
האתר שוכן בצומת חשוב ממנו הוליכו כבר בעבר דרכים לכל עבר – הדרך דרומה הוליכה לאורך הערבה, ליטבתה ולאזור אילת; לדרום-מזרח יצאה דרך לפטרה. לצפון-מערב עלתה הדרך במעלה עקרבס לממשית ולערוער ומשם לערד ולירושלים או למלחתה ולבאר שבע; בנחל צין עלתה הדרך להר הנגב; לצפון-מזרח, ליישובי דרום ים המלח ולעין גדי, עברה הדרך בנחל אמציה. כן הובילה דרך מעין חוצוב צפונה לתחתית המעלות: פרס, צורים, אשלים, עמיעז, חימר וזירון.

בעין חצבה היה מרכז צבאי ומנהלי חשוב בימי הממלכה הישראלית המאוחדת, בימי ממלכת יהודה, בתקופה הנבטית ובתקופה הרומית, הרומית המאוחרת והביזנטית. בתקופה המוסלמית הקדומה הייתה במקום חווה חקלאית בדומה לחוות בעינות זך, רחל, יהב, מרזב ומואה.

עוד במאה הי"ט הבחינו חוקרים שסיירו באזור בשרידים על פני הקרקע ליד המעיין וליד השיוף הגדול. החוקר הצ'כי אלואיס מוסיל שחקר את ערי הנבטים בנגב ובירדן הגיע לאתר ב-1902 והכין תרשים של המצודה הרומית ושל שרידי בית מרחץ שממזרח לה. לדעת הארכאולוג נלסון גליק שסייר בעין חצבה ב-1934, היה זה ח'אן שהקימו הנבטים שהוסיף לשמש בימי שלטונם של הרומים. הארכאולוג בנימין מזר ותלמידיו, שסיירו באתר ב-1950, מצאו חרסים מעטים מתקופת הברזל, חרסים נבטיים וכלי חרס מהתקופה הרומית-ביזנטית. בעקבות הגילוי הציג הארכאולוג יוחנן אהרונן לזהות את חצבה עם תמר המקראית ותמרה הרומית. החפירות באתר נערכו מטעם רשות העתיקות בשנים 1972, 1987-1991 בהנהלת רודולף כהן, ובשנים 1992-1995 ניהלו את החפירות במשותף רודולף כהן ויגאל ישראל. בשנים 2005-2008 נערכו החפירות בהנהלת יגאל ישראל, בשיתוף עמותת השושנה הפורחת (BLOSSOMING ROSE). העמותה משקיעה משאבים באתר, במימון החפירות הנערכות בו, בשימור ובפיתוחו.

המעין וקטע מהחפירה הישראלית באדיבות רשות העתיקות

שחזור איזומטרי של המצודה התיכונה באדיבות רשות העתיקות

מסלול סיור

המצודה הישראלית: חומת הסוגרים

נתחיל את סיורנו בפינה הצפון-מערבית של האתר, שם נמצא אחד משלושת מגדלי הפינה ששרדו מהמצודה הגדולה המאזנת התשיעית והשמינית לפנה"ס. מכאן נוכל לראות את המגדל ואת החומה הארוכה. מצודה זו נמצאת מעל שרידי מצודה קדומה וישוב שתוארכו בידי החופרים למאה העשירית לפנה"ס. מהמצודה הקדומה כמעט שלא ניתן לזהות שרידים ובמהלך סיורנו נתמקד במצודה הגדולה הבנויה מעליה. זו מצודה ריבועית, שאורך צלעותיה כ-100 מ' ושטחה כעשרה דונם. את המצודה הקיפה חומת סוגרים ושלושה מגדלים – מגדל צפוני, שאנו עומדים סמוך לו, מגדל בפינה המערבית ומגדל נוסף בפינה הדרומית של המצודה. בחומה החיצונה היו קדמות ונסגות במרווחים של 3-10 מ' בין קדמה לנסגה. בחומה נחשפו חדרי סוגרים רבים, אורכם 8-10 מ' ורוחבם כ-2 מ'. החומה החיצונית נתמכה בקיר תמך משופע שגם בו היו קדמות ונסגות. מקיר זה ירדה חלקלקה לחפיר שהקיף את המצודה והרחיק את מכוונת המלחמה ואת לוחמי האויב מחומותיה של תמר.

בכניית המצודה ניתן להבחין בשני שלבים: בשלב הראשון נבנתה מצודה ריבועית שממדיה 50x50 מ' ובה חדרי סוגרים ושער במרכז צלעה הצפונית. לימים הורחב שטח המצודה כלפי מערב וכלפי דרום. מצודה נרחבת זו היא אחת המצודות הגדולות ביותר הידועות בנגב ובאזורים הסמוכים לו. שטחה קרוב לזה של ערים בצורות אחדות מתקופה זו, כמו העיר בתל באר שבע. זאת ועוד, רב הדמיון בין השער בין ארבעת התאים שנחשף במצודה לבין השער בתל באר שבע. עובדות אלו העמידו בפני החוקרים את השאלה אם אתר זה הוא עיר מבוצרת ולא דווקא מצודה.

ממול: ממצאים מתמר המקראית באדיבות רשות העתיקות צילום: מיקי קורן והראל גרדין

"המקדש האדומי"

בלכתנו לאורך החומה לכיוון דרום-מזרח אל עבר שער המצודה, נפגוש מחוץ לחומה שרידים (לא מרשימים), קירות נמוכים של מכלול מקדשים שמוקמו למרגלות החומה ועל ראש החלקלקה. בעונת החפירות 1993 נחשף כאן מכלול מעניין של כלי פולחן ואבני מקדש פתוח. המכלול נתגלה בבור, מעין גניזה. כלי הפולחן נותצו באמצעות אבני גזית בגדלים שונים ונקברו בקפידה ביניהן. אבני הגזית פורקו מהמקדש הפתוח שעמד סמוך לבור הגניזה.

במיומנות ובמסירות ריפאה גב' מיכל בן-גל מרשות העתיקות את כלי המכלול ובסיום העבודה הניבו השברים 67 כלי חרס ושבעה מזבחות אבן בגדלים שונים ששימשו להקטרת קטורת. מרשימים במיוחד הם שלושה כנים שעוצבו בדמות אדם. באחד הכנים הבולט במיוחד בגודלו, הדמות מחזיקה בידה האחת קערית וכיד השנייה חפץ שנמצא שבור, אולי לוח. החוקרים שיערו שמכלול זה הוא אדומי בשל הסיבות באות: קיים דמיון בין המבנים שבקרבם נמצאו כלי הפולחן המנותצים ובין "המתחם המקודש" שבחורבת קיטמת שבבקעת ערד, שהוגדר כמתחם אדומי; אחרים מכלי הפולחן דומים לאלו שנמצאו בחורבת קיטמת, ובפרט הכנים בדמות אדם; כלים אחרים במכלול זה ששימשו להעלאת קטורת דומים לכלים שנמצאו בדרום הארץ ובאתרים באדום.

המכלול תוארך לשלהי המאה השביעית או לראשית המאה השישית לפנה"ס. ניתן הכלים והטמנת השברים בבור נעשו בעת קיומה של המצודה המאוחרת מתקופת הברזל באתר. ניתן ליחס את בנייתה של מצודה זו לימי יאשיהו (640-609 לפנה"ס), תקופת הפריחה וההתרחבות האחרונה של ממלכת יהודה לפני כיבושה בידי הבבלים. ניתוצם של כלי הפולחן היה אולי חלק מן הרפורמות שהנהיג יאשיהו בפולחן הדתי בממלכתו (מלכים ב כב-כג; דברי הימים ב לד-לה). במצוות יאשיהו הוחל בטיהור בית המקדש בירושלים

כנים בדמות אדם מהמקדש האדומי. באדיבות רשות העתיקות צילום: קלרה עמית

וסולקו ממנו כל סממני העבודה הזרה. כך קרה בירושלים וברחבי ארץ יהודה וייתכן שגם כאן מפרקי המקדש ומנתצי המקטרים בחרו לגנוז אותם כיאות מפני קדושתם.

שער המצודה

מיד אחרי המקדש האדומי מגיעים אל מכלול הכניסה למצודה אשר נקבע במרכז המצודה המרובעת (50x50 מ'). למכלול הכניסה כבש שהעלה את באי תמר לעיר; אורכו כ-25 מ' ורוחבו כ-14 מ'. כבש השער נתמך משני צדדיו בשני קירות מקבילים שעוביים כ-2 מ'. צמוד לקיר המערבי, במרכז מעלה הכבש, ישנם יסודות של שני חדרי משמר. יסודות השער, כיסודות חומותיה של תמר, נבנו מאבנים מהוקצעות ונשתמרו לגובה של כ-3 מ'. משני צדי מעבר השער נבנו שני תאים בעלי מידות זהות — אורכם 3.30 מ' ורוחבם 2.5 מ'. שער זה, מטיפוס ארבעת התאים, היה שכיח בביצורי ארץ ישראל במאות התשיעית-שמינית לפנה"ס. לאחר ארבעת התאים ניתן לראות את המצודה הישראלית מהמאה העשירית לפנה"ס.

בסיוורנו נעבור את השער, נעלה מדרגות אחדות ונפנה שמאלה. לאחר כמה צעדים נפנה ימינה ואחר כך פעם נוספת ימינה ונגיע אל המעיין ואל עץ השיזף המפורסם.

המעיין (עין חוצוב) ועץ השיזף

מעייין שופע זה היה הגורם להקמת היישוב ולאחיותו במקום לאורך כל השנים בהם היה מיושב. השיזף הוא עץ רחב נוף ממשפחת האשחריים, שגובהו 4-8 מ' וענפיו קוצניים. העץ שכיח בכל חלקי הארץ. הוא גדל בשולי שדות בחבל הים-תיכוני ובנאות מדבר. בנגב הוא ירוק עד, בצפון הארץ הוא משיר עליו בחורף. פירות השיזף (דומים בערבית) טעימים למאכל ונמכרו בעבר בשווקים. פירוש שמו הלטיני (*Ziziphus spina-christi*) הוא קוצי המשיח, ומקורו באמונה נוצרית עממית האומרת כי כתר הקוצים שהונח על ראשו של ישו נעשה מענפי שיזף.

העץ שבעין חצובה הוא פרט עתיק במיוחד, יש אומרים בן כמה מאות שנים. העץ נראה למרחוק ובמשך שנים רבות שימש נקודת ציון לנווה המדבר. השימוש שנעשה במי המעיין גרם להתייבשות חלקית של צמרת העץ וכאשר התחילו להשקות את העץ בטפטפות הוא התאושש וחזר לחיים. בשנת 2002 מדרה קבוצת בוטנאים את העץ ומצאה כי גובהו היה 12 מ', קוטר נופו 12 מ' והיקף גזעו 6.80 מ'.

השרידים הנבטיים והמצודה הרומית

מהרחבה שליד המעיין החרב ועץ השיזף נמשך בשביל לכיוון מערב. מצד שמאל נראה את יסודות האורווה והמחסנים של תמר המקראית. בינם לבין העץ, סמוך לעצי האשל, עמד אסם ובו נמצאו גרעיני חיטה, שעורה, קטניות וצמחי חורף צפוניים. מעל המחסנים נראים קירות של המצודה הרומית. החומה של המצודה הרומית המאוחרת יושבת על מערכת חדרים מן התקופה הנבטית. אלה השרידים היחידים באתר שתוארכו לתקופה הנבטית. על רצפות החדרים נמצאו כלי חרס אופייניים לתקופה שבין המאה הראשונה לפני הספירה ובין המאה השנייה לספירה, כגון: קנקנים שלמים, כלים מעוטרים ומטבעות נבטיים. יש להניח שהשרידים הנבטיים המועטים שייכים לח'אן נבטי ששימש את השיירות שעברו בדרך הבשמים המפורסמת. ייתכן כי הבנייה הנרחבת באתר בתקופה הרומית הביאה להרס השרידים מהתקופה הנבטית. החופרים התקשו לאמוד את גודל האתר הנבטי ואת השימוש המדויק שנעשה בו.

לאחר הליכה של כ-30 מ' ועלייה בגרם מדרגות נגיע לרחבה שמרכיבה לא נחפרה. רחבה ניתן להבחין בשרידי חומותיה ומגדליה של המצודה מהתקופה הרומית המאוחרת. המצודה כללה מערכת חדרים מסביב לחצר רחבה. אפשר להבחין בה בכיורון בשני שלבי בנייה. במחצית השנייה של המאה השלישית נבנתה מצודה ריבועית שאורך צלעותיה 46 מ'. בשלהי אותה מאה, כנראה בימי

עץ השיזף העתיק

הקיסר דיוקלטיאנוס, נוספו למצודה ארבעה מגדלים בולטים שאורכם 8.5 מ' ורוחבם 7 מ'. הממצא הרב של כלי חרס ומטבעות מלמד כי המצודה חרבה באמצע המאה הרביעית, כנראה ברעש האדמה של שנת 344. המצודה שוקמה מיד לאחר חורבנה תוך הכנסת שינויים. בחדרי המצודה המשוקמת נחשפו מתקנים, מטבעות וכלי חרס. חורבנה הסופי של המצודה היה, כפי הנראה, ברעש האדמה של שנת 363, שבו חרבה גם פטרה, ומאז לא שוקמה. בתקופה הביזנטית המצודה יושבה, במיוחד באזור הסמוך לבניין המשטרה הבריטית. במאה השביעית, בימי בית אומייה, התיישבו במצודה חקלאים סמוך לבאר שחפרו בתוך שכבות המצודות מתקופת הברזל.

בית המרחץ

נחזור על עקבותינו לשיזף ונמשיך לכיוון דרום-מזרח אל עבר בית המרחץ. סמוך לבית המרחץ הוצבה עמדת תצפית מוגבהת, המאפשרת לצפות עליו ממקום מוצל. בנייתו של בית המרחץ

השוקת שנבנתה בתקופת המנדט הבריטי להשקיית הגמלים ולרחצה. על דופן השוקת אפשר להבחין בחריטת שמות השוטרים בערבית

המדבר, הקימו משטרת רוכבים וכמה תחנות במדבר — במלחתה, בכורנוב (היום ממשית) ובעין חוצוב, ביטבתה ובאום רשרש. המבנה הבהיר בראש הגבעה, סמוך למצודה הרומית, הוא אחד מחמשת המבנים ששימשו את משטרת הגמלים הבריטית.

השוקת שימשה לשתייה ולרחצה לאנשים ולהשקיית הגמלים — כלי הרכב העיקריים של משטרת הרוכבים המנדטורית. שוטרי היחידה חרטו בערבית את שמותיהם ומספרם האישי על קירות השוקת. השוקת סמוכה לבריכה הפתוחה שקיבלה את מימיה מהמעייין באמצעות תעלות מים מבטון שנבנו בשיפוע מתון. בין הבריכה הפתוחה לשוקת ניתן להבחין בבריכת חלוקה שזרימת מימיה לבריכה הפתוחה ווסתה באמצעות מגופי אבן. מהבריכה הפתוחה הזורמו המים להשקייתיה של צמחיית החווה.

בשנת 2008 שיקמו חברי עמותת השושנה הפורחת את השוקת בשיתוף בית ספר שדה חצבה. אפשר לבקש להפעיל את השוקת עבור קבוצות המעוניינות בהדרכה מקיפה באתר. אחרי שנעבור את השוקת נפנה שמאלה (מערבה), בדרכנו למגרש החניה.

עין חצבה לאחר קום המדינה: מתקן צבאי

עם קום המדינה החל צה"ל להשתמש במתקני המשטרה הבריטית. הוא הקים כאן בסיס צבאי קטן ששימש את היחידות ששמרו על כביש הערבה, במשך כמעט עשרים שנה. בשנת 1967 עברו חברי

בית המרחץ הרומי

מיוחסת למאות השלישית והרביעית. גם בבית המרחץ ניתן להבחין בשני שלבים: בשלב הקדום נבנתה שורת חדרים. המתרחצים נכנסו בצדו האחד של המכלול ויצאו מצדו השני. בשלב השני היו לבית המרחץ שלוש כניסות — מדרום, מצפון וממערב.

בית המרחץ כלל בריכת אגירה, חדר מבוא, חדר הלבשה, חדר צוננין וכו בריכה עם מים קרים, חצר מקורה בקירוי קל ובמרכזה פטיו, חדר פושרים, חדר הזעה וחדר חמים. כן כלל בית המרחץ שטח לאחסנת עצים וחדר שירותים. במכלול הותקנה מערכת ניקוז משוכללת, שניקזה את החדרים ואת הבריכות, ובסופו של דבר גם שימשה להשקיית השדות הסמוכים.

הבריכות והאמבטיות שבבית המרחץ כוסו בטיח. המים הזורמו בתעלות ובצינורות. ברוב החדרים היה ריצוף באבנים. מערכת החימום התת־קרקעית הייתה מערכת מתוחכמת המורכבת מעמודים קטנים שנבנו מאריחי טין. המערכת חוממה באוויר לוהט שנוצר במתקן חימום מנחשת. מערכת זו חיממה את הרצפות שמעליה בחדר ההזעה ובחדר החמים, ובאמצעות צינורות אנכיים חוממו גם קירות חדרים אלה.

השוקת

את הדרך חזרה מאזור בית המרחץ לעבר מגרש החניה נתחיל כשפנינו צפונה. אחרי כ־50 מ' נגיע לשוקת בטון ארוכה מתקופת המנדט הבריטי. הבריטים, בניסיונותיהם לשלוט על המתרחש ברחבי

מושב עין יהב ליישוב הקבע שלהם, והנקודה הישנה נמסרה לידי צה"ל. הצבא הזדרז להעביר את הבסיס הזמני שלו מעין חצבה לנקודה שהתפתחה.

עין חצבה: עיר אובות

ב־1967 החליט שמחה פרלמוטר, יהודי דתי ממיאמי שלמד משפטים בבוסטון, כי ישו הוא המשיח ובעקבות כך עליו לעלות לארץ ישראל ולהתיישב בערבה. הוא עלה ארצה עם שתי נשותיו וכמה משפחות יהודיות מאמריקה. תחילה התיישבו במרחק כמה קילומטרים מדרום לעין יהב. כאשר הצבא פינה את עין חצבה, נרמז פרלמוטר כי הוא יכול לעבור לאתר המתפנה.

ואכן הקהילה הקטנה בהנהגתו עברה לעין חצבה, הקימה יישוב קטן וקראה לו "עיר אובות" על שם אחת התחנות של בני ישראל בדרכם ממצרים לארץ כנען. היישוב שילב אורח חיים חרדי עם סממנים קיבוציים. בשנות ה־70 היו במקום "חדר", בית כנסת וחדר אוכל וקוימו בו אספות חברים. למקום הצטרפו חוזרים בתשובה ונוצרים שביקשו להתגייר. לימים, הקיבוץ החרדי נקלע לקשיים שהביאו לסגירתו. גם אחת מנשותיו של שמחה עזבה את המקום עם ילדיה והוא נשאר במקום רק עם אחת מנשותיו עם ילדיה שלה.

מספרים כי פרלמוטר פנה לאגף העתיקות דאז וטען שהוא שומע "קולות יהודיים מתוך האדמה" — מתחת למצד הרומי שהיה ידוע אז. בדרך לא דרך, לאחר שגם מצא חרסים מהתקופה הישראלית, הוא המריץ את אגף העתיקות להעמיק את החפירה הארכאולוגית ולהגיע עד חשיפת המצודה הישראלית. ב־1994 נהרג ארי, אחד מבניו, בפיגוע בחדרה. שמחה לא התאושש מהאבל על מות בנו וב־1999 נפטר. במרחק מה מהאתר ישנו בית קברות קטן, שם קבורים הבן, האב ואנשים בודדים נוספים. אחת מנשותיו של שמחה ממשיכה להתגורר במקום עם ילדיה.

סיורים קצרים

במקרים רבים קבוצות מגיעות רק לאתר לביקור קצר בשל תוכנית היום העמוסה או בגלל החום הכבד ששורר באתר ברבים מימות השנה. במקרים אלה אין אפשרות לבקר בכל המסלול המפורט לעיל. אז מומלץ להגיע לרחבת המעיין והשיזוף (דרך הכניסה העוברת ליד המצודה הרומית או דרך השער העתיק המתואר בסיוור המודרך), לעמוד שם בצל ולספר על האתר. משם ניתן לצפות על רוב חלקי האתר ועל הסביבה הקרובה.

הדרכות לילדים

הדרכת ילדים באתר ארכאולוגי היא מטלה מסובכת. הקושי גדול יותר כאשר האתר לא משוחזר והשרידים מציגים חלק קטן מהמבנה הגדול שעמד במקום. ניסיונות שנעשו בבית ספר שדה חצבה להציג את האתר באמצעות דמויות המייצגות את התקופות השונות של האתר הוכיחו את עצמם, ודרך זו מוצעת כאן. הדרכה כזאת ניתן לבצע במשך היום, עם דמדומים ואפילו בשעות החשיכה. התאורה שבמקום אינה מספקת לקיום הפעילות ולפיכך יש להצטייד באמצעי תאורה נוספים. את הקבוצה ניתן לחלק לשלוש־שש קבוצות קטנות. מבוגר יוביל כל קבוצה (מדריך, מורה, הורה) ועל־פי סדר שייקבע מראש הקבוצה תעבור מדמות לדמות. כל שחקן יוביל את הקבוצה לאחר שסיים את הקטע שלו לדמות שאחריו ויחזור מיד למקומו לקלוט את הקבוצה הבאה. לפני היציאה לסיוור הדמויות יש לערוך לילדים (אפשרי לכולם ביחד, אך רצוי בקבוצות קטנות) הרצאה קצרה להיכרות עם האתר, להסבר על שיטת הסיוור ולהוראות בטיחות (בעיקר בשעות החשיכה).

הדמויות המומלצות

1. השומר בשער המצודה הישראלית (מתקופת המלכים) מבקש מקבוצת הילדים אישור כניסה למקום ומסביר כי הוא כה קפדן בגלל החשש מפלישה מתוחכמת של האדומים: "כל הזמן הם עושים לנו את זה, מנסים להתגנב לתוך המצודה..." תוך כדי הסיפור הוא מציג את תקופת המלכים ואת העימות המתמיד עם האדומים שמעבר לגבול. הדמות תעמוד בשער המצודה.

2. הנבטי מגיע למקום עם שיירת גמלים נושאי בשמים יקרים. הוא מעמיד את הגמלים "במגרש החניה" של חאן הדרכים שהיה כאן בתקופתו, ונכנס לאכול ארוחת ערב. לאחר הארוחה, הוא יוצא וסופר מחדש את הגמלים ומגלה לדאבונו שחסרים לו כמה גמלים. בהתרגשות רבה הוא מנסה לברר אצל הילדים של קבוצתנו "מי גנב את הגמלים שלי?" ומספר לילדים, מיהו ומה הסיפור שלו. מומלץ להציב את הדמות מחוץ לאתר, סמוך למגרש החניה.

3. הבלן מפעיל את בית המרחץ הרומי. הוא מתאר בגאווה את התקופה הרומית. בתקופתו נבנה באתר מתחם גדול. הבלן מתאר בקצרה את בית המרחץ ומזמין את הילדים "לתפוס רחצה" או רק להיכנס לחדר האדים. "אם לא הבאתם בגדי רחצה היום, תבואו מחר, אבל זה כיף גדול, לא כדאי להחמיץ". הדמות תוצב במקום התצפית על בית המרחץ.

4. הקצין הבריטי ממשטרת הרוכבים מדבר במבטא אנגלי ומספר על תקופת המנדט הבריטי ועל הצורך להקים את משטרת הרוכבים. המדבר גדול וקשה לאכוף בו את החוקים. ממשלה שרוצה לשלוט חייבת להקים כאן בסיס ולהראות לבדווים שיד החוק מגיעה גם לכאן... הדמות תעמוד ליד המבנה של המשטרה הבריטית.

5. שמחה פרלמוטר, מנהיג היישוב עיר אובות (מדבר במבטא אמריקני): "שששש...שששש, אני שומע קולות של יהודים מתוך האדמה, שששש... אתם לא שומעים? אני שומע אותם כל כך ברור, ובדברים האלה אני אף פעם לא טועה... בפעם הראשונה ששמעתי קולות כאלה הודעתי לרשות העתיקות. הם אמרו לי: תתחיל לחפור ונראה. אחרי שלושה ימים הבת שלי מצאה חרסים יהודיים ואז הגיעו כל החשובים, והתחילו חפירות מסודרות ומצאו הרבה שרידים יהודיים — עד שלמה המלך הגיעו... אבל אני רוצה לספר לכם גם על עצמי..." ניתן להציב את הדמות הזאת בכל מקום שרוצים.

6. השד שבעץ העותיק: "אני שד שגר בתוך העץ העתיק, זכיתי לראות את כל מה שקרה באתר הזה מיום שהעץ עומד כאן... כאן אפשר לציין את התקופות הפעילות של האתר במשפט או שניים. הדמות תחבא מאחורי העץ ותופיע פתאום לאחר שהקבוצה כבר הגיעה למקום.

מפגש סיכום

כל הקבוצות נאספות יחד. כל המציגים מופיעים יחד מולם במעין מסיבת סיום. מנחה מציג מחדש כל אחת מהדמויות והדמות מביאה בפני הצופים משפט מפתח מדבריה. משפט סיכום של המנחה ומשפט סיכום של ראש הקבוצה המתארכת מסיימים את החגיגה.